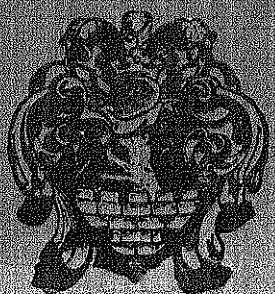

38-F-71

PROF. DR. JAROSLAV KALLAB:

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM

Ofisk z »Památníku Vsehrdu« 1918

38-7-~~63~~71

c. III / 2575

III aja / α

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM

NAPSAL PROF. DR. JAROSLAV KALLAB

POLEK ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ »VŠEHRD« se usnesl oslaviti padesátiletí svého trvání vydáním tohoto Památníku. Jest v povaze každého památníku, že v sobě obsahuje příspěvky, jež jen těžko lze sloučiti v ideovou jednotku. Jsou to myšlenky, jak porůznu hlavou táhnou, když končíme období svého života a na přechodu k novému jeho oddílu se zadumáme nad dosavadním jeho tokem: vzpomínky smutné i radostné, události obecně významné a jiné, jež jen svým intimním vztahem k naší individualitě pro nás jsou cenné, myšlenky prosycené zármutkem loučení a nesplněných nadějí, a jiné, ozářené radostí, že v mysli zase prožíváme jasné chvíle; zkrátka nahodilá sbírka vzpomínek na jednotlivé vlny proudu života, vlny jednou se vzdouvající bujnou nadějí, podruhé tím hlouběji klesající, nebo na klidné hladině každodenního života pro nezúčastněného sotva znatelně se rýsující . . .

Zde však nejde o abrahamoviny určité osoby, nejde o vzpomínky muže, jenž na vrcholu svého života přehlíží cestu, jíž se bral, a jemuž do vzpomínek se vtírá zármutek nad tím, čeho z nadějí svého mládí se musil vzdáti. Zde vzpomínám padesátníka oddává se mládež, jež oslaviti chce padesátiletí svého díla, jemuž život vdechla mladistvá družnost, a jež rok za rokem vždy čerstvou mladou krví oživováno zachovává přes své půlstoleté tradice charakteristické rysy mládí.

Jest pak zvláštním privilegiem mládí, že v okruhu vzpomínek se necítí doma. Nezná ještě oně resignace, s níž skuteční padesátníci pohlížejí na zklamané své naděje, nedovede soustřediti svůj pohled zpět; to, co nebylo vykonáno, jeví se jí úkolem pro budoucnost, a pohled do minulosti není pro ni uzavíráním účtů, prvním krokem k likvidaci, nýbrž zjištěním přínosu, s nímž do nového podniku se pouští.

Proto nebyl jsem překvapen, když pořadatelé Památníku se obrátili s přáním o sepsání úvodu k tomu členu sboru učitelského, jenž je uváděl do tajů právní filosofie. S optimismem, jenž dnešním stavem tohoto oboru vědního bohužel příliš málo jest ospravedlněn, očekávali, že právní filosofie nejspíše ještě může ve slova vtěliti ono snažení, toužení, cny nejasné k budoucnosti se odnášející myšlenky, jichž mládí se nedovede zbaviti ani tam, kde se oddává vzpomínkám.

Nebyl jsem překvapen tímto přáním pořadatelstva. Ano, srdečně jsem je vital jako doklad probouzejícího se zájmu o právní filosofii. Váhal-li jsem mu vyhověti, bylo to jen u vědomí obtížného úkolu, jenž mi tak byl svěřen.

Otázka, jíž jsem vyslechl z přání pořadatelstva Památníku, jest asi tato: Co jest ona touha po zákonech, která nás slučuje na právnických fakultách, o níž mluví Justinian, když své Instituce klade do rukou cupidae legum juventutí, a jíž adept vědy právní se liší od adeptů ostatních věd?

Když Justinian svěřoval své Instituce cupidae legum juventutí, domníval se, že se mu podařilo ve své kodifikace sloučiti vše, co právník má věděti, ut liceat vobis prima legum cunabula non ab anti-quis fabulis discere, sed ab imperiali splendore appetere, . . . ut et initium vobis et finis legum eruditionis a voce principalis procedat. Tot asi duch, v němž též ještě po celé ono padesátiletí, o něž nám jde, právo bylo tradováno. Ona touha, jež žene ke studiu práva, jest tu tedy touha po poznání toho, co moudrý zákonodárce ve svých zákonech předepsati za dobré uznal. Poznati vůli zákonodárce jest počátkem i koncem vědy právní.

Byla skutečně touha po těchto poznacích onou silou, jež nás vedla ke studiu práva? Předpokládali také naši učitelé právě v těch přednáškách, jež s největším zájmem jsme sledovali, jen tuto touhu?

Vzpomínáme na jednotlivé výklady historické, z nichž jsme si odnášeli jasnější ukojení té touhy po zákonech, než z mnohých výkladů o pozitivních předpisech nynějšího práva, vzpomínáme zvláště na okamžiky při výkladech národohospodářských a politických, kdy mnohé se nám objasnilo, co při výkladu zákonů jsme jen z pola chápali. A ony výklady pozitivního práva samy byly skutečně jen parafraza myšlenek, jež zákonodárce vtělil v zákonech? Či byly to spíše — ve šťastných chvílích — paprsky, jež vrhány na předpisy zákonné nám teprve ukazovaly, že tu nejde o nahodilou snášku příkazů moudrého zákonodárce, nýbrž o mocnou myšlenkovou soustavu, v níž část s částí spojena jest jakousi hlubší nutností, a ne jen libovůlí určitých osob? A právě tato mohutná jednotná stavba, tato přesvědčivá síla, tato vis ac potestas práva to byla, jež nás k sobě lákala, již jsme se snažili pochopiti, ovládnouti, sobě osvojiti.

A to jest, tuším, ona touha, jež charakteristická jest pro mládež práva studující. Jsou jednotlivci, kteří touží poznati zjevy přírodní a zákony v nich se uplatňující, jiné k sobě lákají kulturní výtvořiny lidské, jež chtějí poznati. Ti všichni, byť sebe více zájmu měli pro předmět svého studia, hledí naň jako na cosi již daného, co mají poznati, aby potom pravdu od klamu odlišili. Poměr právníka k zákonům jest jiný. Proň zákon není jen kulturním výtvořem dané doby, o němž chce cosi pravdivého vypovídati, asi jako literární historik o určité básni, nebo přírodopisec o určité skupině živočichů. Ona touha po zákonech, o níž mluví Justinian, znamená více. Osvojujeme si znalost zákonů, abychom si osvojili jejich ducha, jehož pomocí bychom pak v jednotlivých případech dovedli s obecnou platností (objektivně) rozeznávati právo od bezpráví, to, co býti má, od toho, co býti nemá. Nejde nám tedy jako přírodopiscům nebo historikovi o rozdíl mezi pravdou a klamem, nechceme jen věděti, co v určitém zákoně určitý zákonodárce vyřknul, nýbrž chceme pomocí těchto znalostí si osvojiti schopnost, abychom skutečně životní poměry podle zásad práva pořádali.

Na dvě skupiny otázek tedy hledáme odpověď v studiích právnických. Jednak chceme věděti, jak ve skutečnosti vypadá společenský život, do něhož jako právníci máme zasahovati. Za druhé pak hledáme zásady, podle nichž bychom do skutečného života společenského zasahovati měli. Podle individuální povahy své kloníme se tu více k této, tu k oné stránce právních poznatků. Jedni spíše k explikativní stránce pozornost svou obracejí, nacházejíce uspokojení zvláště v historických výkladech, ať potom týkají se práv již zaniklých, nebo dnešních útvarů právních a společenských vůbec. Neboť i pozitivní právo můžeme chápati jako součást skutečného dění společenského, jako sociální, historický zjev a tázati se, jak a proč vzniklo, a čím jest podmíněno. Tento směr zvláště v druhé polovině 19. století vystupoval do popředí jako jinde ve střední Evropě i na naší universitě.

Čím však podstatně se lišily tyto výklady pozitivního práva od čistě historických výkladů, jak na př. na filosofických fakultách jsou pěstovány, spočívalo v tom, že zjištění skutečnosti tu nebylo cílem poznání, nýbrž jen prvním krokem k vlastní činnosti právníké. To byla stránka, k níž druzí, a to většina, instinktivně se cítili puzeni. Třeba bychom na fakultě v této době byli se snahou po poznání tohoto vlastního cíle právnictví odkazováni ponejvíce na praxi, jež teprve měla naše školské poznatky doplniti a vyvrcholiti, přece neminulo téměř hodiny, v níž bychom nebyli bývali upozorňováni na důsledky, které z explikativních výkladů plynou pro praktické upotřebení poznatků takto získaných. Tak k nauce národohospodářské se připojovala hospodářská politika, k čistě historickým výkladům o právu obšírnější výklady o právu nyní platícím, v nichž historické explikativní výklady bývaly podle individuality učitelovy více méně hustě prostupovány výklady praktickými.

Tato druhá stránka právní vědy, normativní chápání práva, ovšem po větší část našeho období ustupovala do pozadí oproti stránce explikativní, historické. Pokud se uplatňovala, vystupovala v rouše praktických pokynů jako cosi nižšího, méně vědeckého u srovnání se skutečnou vě-

dou právní. Ale pro většinu těch, kteří ze skutečné vnitřní potřeby vědě právní se věnovali, měla největší přitažlivost právě příležitost osvojit si tyto znalosti. Bylo by však omylem domnívat se, že tu šlo pouze o praktickou povahu těchto poznatků, pouze o získání jakési praktické dovednosti a zručnosti v přísluhování práve, jež by snad ve skutečném životě mohla právníkovi usnadnit plnění jeho povolání. V tomto hladu po praxi, jež zvláště u mladých adeptů vědy právní často nacházíme, skrývá se hlubší jakási touha. Není to jen ona touha po skutečném životě, jež zachvacuje v určitém věku mládež vůbec, touha poznati jej v jeho mnohotvárnosti, měnivosti a podmíněnosti, nýbrž jest to snaha sám býti v něm činným, zasahovati veň, uplatňovati v něm své schopnosti.

A tu právě praktická stránka výkladů právnických ukazovala nám cestu, zbavovala nás aspoň některých pochybností. Chtěli bychom jako soudcové nebo správní úředníci autoritativně upravovati vztahy mezi lidmi, jako advokáti nebo notáři stranám raditi a jim svými odbornými vědomostmi pomáhati, nebo v jakémkoli praktickém povolání určitým hospodářským nebo politickým snahám svými praktickými vědomostmi sloužiti. Ve všech těchto směrech explikativní výklad nám jen v nejpříznivějším případě podával rámeček, v němž se budeme pohybovati, co jsme však hledali, byl návod, jak v tomto rámci *správně* se pohybovati.

A tu i praktické výklady nás uváděly jen na práh poznatků, o něž nám šlo. Nevěnovali jsme nejvyšší své leta vědě právní, abychom si odnesli nahodilou snůšku praktických pokynů, nýbrž chtěli jsme věděti, proč právě tak a ne jinak máme v daném případě postupovati. I to jednotlivé praktické rozhodnutí chtěli jsme chápati jako cosi nutného, cosi, co každý má za správné rozhodnutí uznati. Tedy ne proto, že jest praktické, že vyhovuje určitému, předem výtčenému cíli, nýbrž proto, že jest správné, že je podle určitých zákonů myšlení za nutné musíme uznati, dávali jsme jednomu rozřešení praktické otázky právní přednost před jinými. Ona touha po skutečnosti tedy se neuplatňovala jako snaha po poznání toho, co skutečně jest, nýbrž jako snaha po poznání toho, co ve skutečnosti býti má, co jest správné. Jako ten, kdo vědecky poznává nějakou skutečnost, nespokojuje se nahodilou sbírkou poznatků, že tu neb tam se ta neb ona skutečnost vyskytuje, nýbrž chce jí chápati jako cosi nutného, chce poznati zákony, podle nichž ona skutečnost vzniká, trvá a zaniká, tak i v právu nechceme se spokojiti nahodilou sbírkou poznatků o tom, co býti má, nýbrž chceme tyto praktické poznatky v soustavu myšlenkovou vtěliti, v níž konkrétní rozhodnutí by se nám jevílo myšlenkovou nutností.

Touha tedy, jež nás ke studiu práva hnala, nebyla touha po poznání určité skupiny zjevů, jako ovládá na př. přírodopytce nebo historika, nýbrž touha po poznání norem jednání v určitém obvodu. A jako vědecké poznání přírodopytce a historikovo se liší od poznatků diletantových tím, že jest jednotné, podle určitých pravidel myšlení uspořádané, tak také vědecké poznání právní se liší od znalostí právního řemeslníka tím, že jest jednotné, zase podle určitých pravidel myšlení uspořádané. Neboť jen tím nabývá naše vědecké poznání pevnosti, že každý poznatek jest tu vklíněn do celé soustavy, jež jej udržuje, s níž stojí a padá.

Úpadek filosofie, jenž se jeví v druhé polovici XIX. století, vrhal své stíny i na toto jednotné chápání práva, po němž jsme toužili. Vždyť právě filosofie má nám ukázati ony předpoklady, za nichž poznatky jednotlivých věd v soustavu jednotného světového názoru lze vtěliti. Tu pak třeba neuvědoměle pocítovali jsme jakýsi rozpor mezi explikativním a normativním chápáním práva, jež nám v různých dávkách smíšené jako jednotný systém právních poznatků bylo podáváno. Při explikativním chápání jde vždy o otázku, co jest. Chceme tu rozlišiti pravdu od klamu, za pravdivý uznati pak takový poznatek, jenž ve skutečnosti má svou oporu. Zde tedy předpokládáme jakousi skutečnost, podle níž své poznatky tvoříme, o níž ve svých poznatcích cosi vypovídáme. Při normativním chápání však nám jde o otázku, co býti má, chceme tu rozlišiti správné od nesprávného. Skutečnost tu nestojí proti nám jako cosi nezměnitelného, podle čeho své poznatky tvoříme, nýbrž naopak chceme, aby skutečnost se přizpůsobila našim poznatkům,

nevypovídáme cosi o skutečnosti, nýbrž předpisujeme jí, upravujeme ji podle svých poznatků.

A v rozporu těchto dvou způsobů myšlení spočívá největší methodická obtíž právní vědy. Neboť jest na první pohled patrné, že jde-li nám ve vědě o jednotnou soustavu poznatků, nelze v jedinou soustavu sloučiti výsledky chápání explikativního i normativního.

Tyto methodologické potíže počíná teprve v poslední době právní věda si uvědomovati a překonávati. Povinnost přesného rozlišování poznatků sociologických, explikativních, historických, od poznatků normativních, skutečně právnických, stává se stále neodbytnějším požadavkem právnícké methodologie. Základem tohoto rozlišování jest myšlenka, že jako právníci nesmíme se spojovati s tím, abychom právní předpisy chápali jako cosi, co jest, nýbrž že je musíme chápati jako cosi, co má býti. Nemáme v tomto methodologickém požadavku jasnější výraz oné právnícké touhy po skutečnosti, již nahoře jsem charakterisoval? Oné touhy, jež nechce se spokojiti pouhým zjištěním, že něco tu jest, nýbrž chce tvořivě do skutečného žití společenského zasahovati, a hledá pro toto zasahování obecně platné normy?

Kde však nacházíme tyto normy? Odpovídá se téměř jednomyslně, že v pozitivním právu. Budiž, ale pozitivní právní řád jest cosi historicky podmíněného, a právě pro tuto historickou podmíněnost právního řádu škola historická, jež v posledním půlstoletí ovládala učení právnícké, zbystrila zvláště náš zrak. Můžeme-li však jen v historicky podmíněném právním řádu hledati konečně odůvodnění svých právních poznatků, jsou i tyto poznatky samy podmíněny, asi jakoby byly podmíněny poznatky přírodopytce, jenž by je chtěl budovati výhradně na tom, co zjistí v určitém místním obvodu. Jako přírodopytce počíná tvořiti vědecké, obecně platné poznatky teprve pak, odhodlá-li se konkrétní zjevy chápati jako případy širších jakýchsi zákonů, tak také zabývání se právem stává se vědou teprve tím, že nejen dané praktické rozhodnutí, nýbrž i daný pozitivní předpis právní chápeme jako uplatnění se hlubší jakési jednotné myšlenky. Tento methodický požadavek obyčejně vystupuje zakuklen pod názvem vůle zákonodárcovy. Víme-li však, že tato vůle zákonodárcova jest jen pomůcka, jež nám má umožniti jednotné myšlenkové zpracování poznatků právnických, abychom je jako myšlenkově nutné chápati mohli, víme-li dále, že v právu nejde o explikativní chápání toho, co jest, nýbrž o normativní vystižení toho, co býti má, plyne z toho, že tuto vůli zákonodárcovu nesmíme hledati v říši zjevů, nýbrž v říši norem, že cosi není vůli zákonodárcovou proto, že můžeme explikativní methodou to zjistiti jako skutečné chtění skutečného zákonodárce, nýbrž proto, že jest to cosi, co by zákonodárce chtíti měl, co mu imputujeme, přičítáme, předpokládáme právě, že právem jen to býti může, co v jednotnou soustavu našich myšlenek o tom, co má býti, lze vpraviti.

Tedy i pozitivní právo skutečně právnícky chápeme jen tehdy, chápeme-li je jako cosi, co má býti, nikoliv jako cosi, co tu jest.

Vůle zákonodárcova jest tedy jen průhledná škraboška, za níž se skrývala vždy v dobách, jež neměly smyslu pro hlubší filosofické badání, hlubší idea. Idea totiž, že stejně, jako to, co jest, skutečnost, explikativně chápeme jen tehdy, včleníme-li ji do soustavy jednotné přírody, tak i to, co býti má, vědecky chápeme jen tehdy, včleníme-li jednotlivou normu do soustavy jednotného správného chtění. Ideu jednotného chápání toho, co jest, nazýváme pravdou, ideu jednotného chápání toho, co ve vztazích mezi lidmi býti má, nazýváme spravedlností. Jako ten, kdo chce něco správného vypovídati o skutečnosti, musí již předpokládati ideu pravdy, poněvadž bez této ideje by jeho výpověď neměla smyslu, tak ten, kdo chce něco správného vypovídati o tom, jak vztahy mezi lidmi mají býti upraveny, musí předpokládati ideu spravedlnosti. Jako bez ideje pravdy není vědy, nýbrž jen pověra, tak bez ideje spravedlnosti není práva, nýbrž jen násilí. Idea spravedlnosti to jest, jež nám umožňuje, abychom vše, co v okruhu vztahů mezi lidmi má býti, jednotně chápali; nebo obráceně řečeno, snahu po jednotném uspořádání našich poznatků o tom, co býti má v tomto okruhu, nazýváme právě snahou po spravedlnosti. Jako myslící bytostí můžeme uznati jen tuto myšlenkovou nutnost za sílu, jež nás

vede k uznání normy, nikoliv fyzické nějaké nucení trestem nebo jinou sankcí. Vědecky uznáváme normu proto, že jest správná, nikoliv proto, že jest vynutitelná, stejně jak vědecky uznáváme určitou výpověď proto, že je pravdivá a nikoliv proto, že je to míněním té neb oné autority.

Jako ten, kdo v sobě nemá touhu po pravdě, jest neschopen k vědeckým poznatkům, tak ten, kdo v sobě nemá touhy po spravedlnosti, není schopen poznatků právnických. Touha po spravedlnosti stejně jako touha po pravdě není poznatkem, o jehož správnosti bychom jiného mohli přesvědčiti, nýbrž podmínkou, za níž teprve správné poznatky jsou možné. — Cupida legum juvenus tedy není mládež toužící po zákonech, nýbrž mládež toužící po spravedlnosti, v ní neochvějně věřící, mládež odhodlaná jí věnovati všechny své schopnosti. Touha po skutečném životě jeví se nám tu jako touha po spravedlnosti. Tato touha, sloužití s láskou spravedlnosti, slučovala nás po padesát let, tato touha, toto nadšení pro spravedlnost musí zůstatí i vůdčí hvězdou těch, kdo přijdou po nás. Bez ní právnictví je buď prosté pěstování historie omylů, jež lidstvo na cestě ke spravedlnosti prožilo, nebo bezduché řemeslo, nehodné čestného názvu vědy. Právnictví, jež nejde odhodlaně s radostnou vůlí k nejkrajnějším obětem za spravedlností, jest jako věda, jež by nevěřila v pravdu, náboženství, jež by nevěřilo v boha. Jest prázdným rouchem, jež mrtvému králi odňal podvodník, aby tím jistěji mohl prováděti nekalé své rejdy.

Za pozvolna uhasínajícího požáru světové války vydává česká mládež právnícká tento památník. Se zatajeným dechem, se zrakem nedočkavě v budoucnost upíatým čeká, až bude povolána, aby podle síl svých spolupracovala na velkém díle této generace: z trosek, jež nejen v okruhu hmotných statků, nýbrž i v okruhu myšlení zanechá válka, zříditi pevné základy nového, lepšího, bezpečnějšího společenského řádu. Pro tento úkol chce si poctivou, stálou prací opatřiti potřebnou výzbroj. Nejlepší výzbroj je však bezcennou cetkou nebo dokonce nástrojem špatnosti, chybí-li idea, řídící její používání. Touto ideou, již končíce první padesátiletí Všehrdu, chceme čistou a nezkalenou zachovati a předati budoucím pokolením mladých českých právníků, jest neochvějná *víra ve vítěznou moc spravedlnosti.*

V PRAZE, v červenci 1917.